

Wojciech Zbaraszewski

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
e-mail: wojciech.zbaraszewski@zut.edu.pl

REGIONALNE EFEKTY EKONOMICZNE Z TURYSTYKI W PARKACH NARODOWYCH*

REGIONAL ECONOMIC RESULTS OF TOURISM IN NATIONAL PARKS

DOI: 10.15611/pn.2017.478.42

JEL Classification: H40, Q26, Q32, Z32

Streszczenie: Obszary chronione na świecie zyskują na znaczeniu. Wynika to m.in. z odnotowanych w ostatnich dziesięcioleciach wzrostu ich liczby i zajmowanej powierzchni. Powszechnie uznanym na świecie przykładem obszarów chronionych są parki narodowe. Parki narodowe tworzone są przede wszystkim w celu ochrony naturalnych procesów na dużych obszarach. Jednocześnie stanowią bazę dla aktywności naukowej, edukacyjnej, turystycznej. Parki narodowe są często przywoływanym w literaturze przykładem dóbr publicznych. W artykule przedstawiono niemiecki model w zakresie ustalania regionalnych efektów ekonomicznych z turystyki w parkach narodowych, w tym liczby tworzonych miejsc pracy. Na bazie doświadczeń niemieckich wydaje się, że informacje dotyczące skutków gospodarczych związanych z istnieniem parku narodowego powinny być szerzej stosowane w Polsce jako element krajowego systemu społeczno-ekonomicznego monitorowania obszarów chronionych.

Słowa kluczowe: obszary chronione, park narodowy, efekty ekonomiczne, turystyka.

Summary: Protected areas become more and more important in the world. During the last few decades the number of protected areas and their area have increased. National parks are a widely known example of protected areas in the world. The main purpose of national parks creation is to protect natural processes over large areas. National parks as an example of public goods are the basis also for scientific research activity, educational activity and tourism activity. The article describes German experience of regional economic effects of tourism in national parks including the number of jobs created. The German experience of economic results related to national parks shows that similar solutions should be implemented in Polish protected areas (national parks) as part of a national system of socio-economic monitoring of protected areas.

Keywords: protected areas, national park, economic effects, tourism.

---

* Publikacja powstała dzięki dotacji z Polsko-Niemieckiej Fundacji na rzecz Nauki w ramach projektu nr 2015-15 pt. Aktywność turystyczna na przygranicznych obszarach chronionych na przykładzie Parków Narodowych „Ujście Warty” i „Dolina Dolnej Odry”.

1. Wstęp

W ostatnich dziesięcioleciach liczba obszarów chronionych na świecie, ich zasięg, a także sposób ich klasyfikowania ulegała znaczącym zmianom [Eagles 2002]. Światowa Baza Obszarów Chronionych (*World Database on Protected Areas*, WDPA) odnotowuje istnienie 202 tys. lądowych, w tym śródlądowych obszarów chronionych. Obejmują one 14,7% (19,8 mln km²) obszarów lądowych, ok. 10,2% obszarów przybrzeżnych i morskich w jurysdykcji krajów, a także ok. 4,1% powierzchni światowego oceanu [UNEP-WCMC and IUCN 2016]. Jednocześnie społeczność międzynarodowa w ramach celów z Aichi dąży m.in. do objęcia skutecznym i odpowiednio zarządzanym, ekologicznie reprezentatywnym i dobrze z sobą połączonym systemem obszarów chronionych. Celem tej inicjatywy jest objęcie 17% obszarów lądowych i śródlądowych oraz 10% obszarów morskich i przybrzeżnych do 2020 r. [Aichi Targets 2010].

Obszary chronione odgrywają w wielu aspektach kluczową rolę dla prawidłowego funkcjonowania całej planety, świadcząc m.in. usługi ekosystemowe, jakimi są np. ochrona zasobów wody, łagodzenie klimatu. Ponadto często stwarzają warunki dla rozwoju turystyki, sportu, edukacji, badań naukowych. Często zapewniają ochronę miejsc historycznych, walorów kulturowych i duchowych [Radziejowski 2011]. W literaturze przedmiotu obszary chronione przywoływane są jako przykłady dóbr publicznych z właściwymi im cechami, tj. niepodzielności korzyści, iluzoryczności bezpłatności, wymuszonej konsumpcji [Żylicz 2004, Owsiak 2008].

Obszary chronione, w tym parki narodowe, ze względu na znajdujące się na nich osobliwości odgrywają ważną rolę, szczególnie w Ameryce Północnej, Afryce i Azji, będąc docelowym miejscem podróży, wypoczynku. W Polsce parki narodowe stanowią ok. 1% powierzchni kraju i w ostatnich latach były odwiedzane przez ok. 12 mln turystów rocznie [GUS 2016]. Obostrzenia istniejące na obszarach chronionych ograniczają bądź nawet zakazują wykorzystania tych gruntów m.in. w zakresie działalności gospodarczej, leśnej, rolniczej. Dlatego ważnym zagadnieniem jest przedstawianie korzyści wynikających z istnienia obszarów chronionych. Ekonomiczne korzyści z pozagospodarczego wykorzystywania obszarów chronionych stwarza turystyka przy założeniu, że jest właściwie prowadzona [Job i in. 2006]. Rozwój turystyki wywołuje przyrost zatrudnienia nie tylko w niej samej, ale także poprzez efekt mnożnikowy [Panasiuk 2006] w branżach przez nią indukowanych, jakimi są m.in. budownictwo, rzemiosło, rolnictwo [Seweryn 2015]. Wzrost zatrudnienia mieszkańców z obszarów chronionych lub do nich przyległych skutkuje wzrostem ich dochodów, ze wszystkimi z tego tytułu implikacjami dla gospodarki [Konieczna-Domańska 2007].

W Polsce, podobnie jak w Niemczech, toczy się dyskusja o powiększeniu obszarów istniejących parków narodowych i o potrzebie utworzenia nowych parków narodowych. W obu krajach występuje opór pewnej części społeczności lokalnej w zakresie realizacji takich planów. W dyskusji przywoływane są argumenty o ist-

niejących ograniczeniach (kosztach) wynikających z istnienia obszaru chronionego. Jednocześnie wydaje się, że w szczególności w Polsce brakuje odniesienia się do efektów z istnienia obszarów chronionych i możliwości przedstawienia ich wartości. Tym samym istnieje problem naukowy dotyczący identyfikacji i mierzalności efektów ekonomicznych obszarów chronionych. Na tej podstawie można sformułować pytania badawcze: jakie są efekty ekonomiczne z istniejących obszarów chronionych; jakie skutki gospodarcze wynikają z turystyki na obszarach chronionych?

W Niemczech jednak, w odróżnieniu od Polski, opracowano i wykorzystuje się jedną metodę oceny korzyści ekonomicznych z istnienia obszarów chronionych. Dlatego celem niniejszego artykułu jest przedstawienie niemieckiego modelu w zakresie ustalania regionalnych efektów ekonomicznych turystyki w parkach narodowych. W celu określenia skali tych efektów zostaną zaprezentowane wyniki badań prowadzonych w oparciu o tę metodę w niemieckich parkach narodowych.

2. Określanie regionalnych efektów ekonomicznych z turystyki na obszarach chronionych – metoda

Na podstawie kwerendy przeprowadzonej w multidyscyplinarnej bazie ProQuest dla wyrażenia *economic impact, protected areas* można stwierdzić, że badania nad oceną regionalnych efektów ekonomicznych wynikających z istnienia obszarów chronionych w ostatnim półwieczu znacząco się rozwinęły. W okresie 1960-1969 baza ProQuest odnotowała 5,8 tys. publikacji z przywoływanymi słowami kluczowymi, w latach 1980-1989 było to 20,1 tys. publikacji, a dla okresu 2009-2017 było to już 325,7 tys. publikacji. Badania nad regionalnymi efektami ekonomicznymi istnienia obszarów chronionych nawiązują przede wszystkim do wpływów z turystyki i generowanych przez nią efektów mnożnikowych.

Krajami, w których najwcześniej rozwinęły się badania nad tym zagadnieniem, były Kanada i Stany Zjednoczone. W oparciu o opracowany tam model podejmowane badania dotyczące ekonomicznego wpływu parków narodowych i związanej z nimi turystyki. Jak wynika z przeprowadzonych badań, wydatki organizacji, w tym zarządów kanadyjskich parków narodowych i turystów odwiedzających te obszary, wynosiły w 2008/2009 ok. 3,3 mld USD, co miało znaczący wpływ na całą gospodarkę kraju [TOG 2009]. Wypracowany w tych krajach model skutków ekonomicznych istnienia parku narodowego wymaga rozbudowanej sprawozdawczości publicznej obejmującej m.in. wydatki zarządów parków narodowych, zwiedzających i organizacji, a także modelu ich funkcjonowania. Tym samym bez rozbudowanej i wydolnej w tym obszarze statystyki publicznej przyjęte tam rozwiązania nie będą mogły być wykorzystywane.

W Europie badania nad ekonomicznymi efektami istnienia obszarów chronionych podejmowane są m.in. w Austrii [Getzner 2008], Finlandii [Huhtala i in. 2010], a także Polsce [Mika i in. 2015]. Prowadzone badania w zakresie oceny skutków

ekonomicznych istnienia parków narodowych zazwyczaj są nieporównywalne, co wynika z przyjmowania różnej metodyki prowadzonych badań.

W Niemczech w oparciu o jedną metodę [Job i in. 2005] przeprowadzono badania oceny skutków ekonomicznych niemieckich parków narodowych. Metoda wywodzi się z koncepcji wartości dodanej, a punktem wyjścia jest oszacowanie liczby turystów. Szacowanie efektów regionalnych turystyki w parku narodowym według tej metody ustalane jest w sześciu etapach [Mayer i in. 2010]:

1. Ustalenie wartości wydatków turystów brutto R^g

$$R^g = V \times \sum_{s=1}^k e_s, \quad (1)$$

gdzie: V – liczbę dni aktywności turystycznej w roku; e – średni dzienny wydatek turysty; s – rodzajach aktywności turystycznej.

2. Obliczenie wartości wydatków turystów netto R^n

$$R^n = \sum_{s=1}^k (R_s^g - VAT_s V e_s), \quad (2)$$

gdzie: VAT_s – jest stawką podatku VAT w kolejnych rodzajach aktywności turystycznej.

3. Obliczenie regionalnego dochodu bezpośredniego I^d

$$I^d = \sum_{s=1}^k (R_s^n m_s^d), \quad (3)$$

gdzie: m_s^d – wartość współczynnika mnożnikowego.

4. Obliczenie regionalnego dochodu pośredniego I^i

$$I^i = \sum_{s=1}^k (R_s^n - I_s^d) m^i, \quad (4)$$

gdzie: m^i jest wartością pośredniego współczynnika mnożnikowego.

5. Regionalny dochód całkowity I określany są wzorem:

$$I = I^d + I^i. \quad (5)$$

6. Określenie ekwiwalentu dochodów ogółem (całkowitego wpływu turystyki w parku narodowym na zatrudnienie) IE

$$IE = \frac{I}{RI^c}. \quad (6)$$

gdzie: RI^c oznacza średni PKB *per capita* w regionie.

Skutkiem czego uzyskuje się hipotetyczną liczbę osób zatrudnionych, którzy mogą zarobić na swoje utrzymanie w oparciu o turystykę w parku narodowym.

Oszacowana w ten sposób liczba zatrudnionych nie odpowiada liczbie indukowanych przez turystykę miejsc pracy, gdyż często pracownicy tylko częściowo żyją w oparciu o dochody z turystyki (np. okazjonalny wynajem pokoi) lub w niepełnym wymiarze czasu pracy (np. pracownicy sezonowi).

3. Efekty ekonomiczne turystyki w parkach narodowych – wyniki badań

Park narodowy według Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (*International Union for Conservation of Nature, IUCN*) to obszar chroniony, który ustanowiony jest przede wszystkim dla ochrony dużych powierzchni obszarów naturalnych i półnaturalnych, a także ochrony naturalnych procesów na szeroką skalę. Tak ustanowiony obszar powinien zapewniać ekologiczną integralność jednego lub więcej ekosystemów. Dodatkowo obszar parku jest udostępniany dla turystyki, badań naukowych, edukacji. Typową kategorią dla parków narodowych jest kategoria II, a więc wysoka kategoria, bo po rezerwacie ścisłym przyrody (kat. Ia) i obszarze pierwotnym (kat. Ib) spośród sześciu definiowanych przez IUCN [Dudley (ed.) 2008].

Poszczególnym kategoriom obszarów chronionych przyporządkowano cele ich funkcjonowania (tab. 1). Dla parków narodowych, a więc II kategorii obszarów chronionych według IUCN, podstawowymi celami są ochrona gatunków i różnorodności biologicznej, zarządzanie zasobami środowiska, a także turystyka i rekreacja. Koncentracja na obszarze takich celów może skutkować powstawaniem konfliktów, a społeczność lokalna może postrzegać obszary chronione jako znaczące ograniczenie rozwoju. Jednak analizując zagadnienie z punktu widzenia ogółu społeczeństwa, utrata zasobów środowiska często jest utratą nieodwracalną dla całego społeczeństwa i w dłuższej perspektywie pozbawia społeczeństwo szans rozwojowych.

Tabela 1. Cele funkcjonowania kategorii obszarów chronionych według IUCN

Cele funkcjonowania obszarów chronionych	Kategoria obszarów chronionych						
	Ia	Ib	II	III	IV	V	VI
Badania naukowe	1	3	2	2	2	2	3
Ochrona dzikiej przyrody	2	1	2	3	3	-	2
Ochrona gatunków i różnorodności biologicznej	1	2	1	1	1	2	1
Zarządzanie zasobami środowiska	2	1	1	-	1	2	1
Ochrona specyficznych walorów naturalnych i kulturowych	-	-	2	1	3	1	3
Turystyka i rekreacja	-	2	1	1	3	1	3
Edukacja	-	-	2	2	2	2	3
Zrównoważone użytkowanie zasobów	-	3	3	-	2	2	1
Zarządzanie walorami kulturowymi	-	-	-	-	-	1	2

Legenda: 1 – cele główne, 2 – cele drugorzędne, 3 – cele potencjalne.

Źródło: [Dudley (ed.) 1994].

W Niemczech istnieje 16 parków narodowych o łącznej pow. 1047 tys. ha, z czego aż 786 tys. ha przypada na dwa parki Morza Wattowego, tj. Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer oraz Niedersächsisches Wattenmeer. Obszary lądowe niemieckich parków narodowych stanowią ok. 214 tys. ha, co stanowi ok. 0,6% powierzchni Niemiec [Willand 2016, s. 16]. W Niemczech parki narodowe są stanowione przez kraje związkowe w porozumieniu z rządem federalnym. Federalna ustawa o ochronie przyrody definiuje park narodowy, nawiązując do ustanowionych kategorii obszarów chronionych przez IUCN, jako: prawnie chroniony, wielkopowierzchniowy obszar, w dużej mierze jednolity, posiadający wyjątkowy charakter, charakteryzujący się nienaruszonym lub dużym udziałem naturalnych procesów z właściwą im dynamiką. Parki narodowe muszą także służyć do monitorowania środowiska, badań naukowych i edukacji [BNatSchG].

Tabela 2. Regionalne efekty ekonomiczne z turystyki niemieckich parków narodowych

Park narodowy/ lata badań	Osobodni (tys.)	Średni dzienny wydatek turysty (EUR)	Wydatki turystów brutto (tys. EUR)	Regionalny dochód bezpośredni (tys. EUR)	Regionalny dochód całkowity (tys. EUR)	Ekwiwalent dochodów (osób)
NP Unteres Odertal 2007/2008	206	9,45	1 945,9	622,1	936,0	61
NP Unteres Odertal 2013/2014	197	10,78	2 124,0	613,0	997,0	63
NP Schwarzwald 2014/2015	1 041	42,98	44 740,2	15 290,2	22 800,4	825
NP Sächsische Schweiz 2009	1 712	34,30	58 720	19 950,0	29 250,0	1 878
NP S.H. Wattenmeer 2012/2013	18 635	57,19	1 065 648	402 299,0	572 077,0	30 401
NP Harz 2012/2013	1 746	42,57	74 331,3	28 030,4	39 580,3	2 312
NP Eifel 2007	450	19,31	8 691,4	2 930,2	4 293,8	265

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rein 2015; Job i in. 2014; Kraus 2015; ONZ 2014; Job i in. 2007; Job 2011].

Jak wynika z danych (tab. 2), liczba turystów odwiedzających analizowane parki narodowe w Niemczech jest bardzo zróżnicowana. Najmniej odwiedzin, bo zaledwie średnio dziennie ok. 550 osób, odnotowano w NP Unteres Odertal, najwięcej – ok. 51 tys. osób – odwiedza NP Wattenmeer. Tak duże zróżnicowanie ruchu turystycznego można wyjaśnić m.in. poprzez ugruntowaną pozycję parku na rynku usług turystycznych, datę utworzenia parku (NP Unteres Odertal został utworzony w 1995 r., a NP Wattenmeer w 1985 r.). Analizowane parki różni także znaczna rozpiętość średnich dziennych wydatków turysty i podobnie jak w przypadku liczby odwiedzają-

cych park turystów najniższe średnie wydatki odnotowano w NP Unters Odertal (ok. 10 EUR/dzień), a najwyższe w NP Wattenmeer (ok. 57 EUR/dzień).

Dzięki wykorzystaniu prezentowanej metody istnieje możliwość oszacowania regionalnych dochodów z istnienia parków narodowych w ujęciu bezpośrednim, a także wynikające z efektu mnożnikowego. Jak wynika z prezentowanych danych, regionalny dochód całkowity w przypadku NP Wattenmeer to aż 572 mln EUR. W przypadku NP Unteres Odertal regionalny dochód całkowity wzrósł w okresie 6 lat (2007/2008-2013/2014) o ok. 6,5%, osiągając 997 tys. EUR, co mogło skutkować zapewnieniem miejsc pracy dla ok. 63 osób. Obrazuje to skalę korzyści regionalnych parków narodowych.

4. Zakończenie

Badania dotyczące regionalnych ekonomicznych efektów istnienia obszarów chronionych mogą być cennym źródłem informacji dla interesariuszy, w tym w szczególności instytucji zarządzającej obszarem, rządu, społeczności lokalnej, przedsiębiorców. Informacje dotyczące skutków gospodarczych związanych z istnieniem parku narodowego pozwalają uświadomić i zrozumieć wielość korzyści, w tym korzyści wyrażonych w jednostkach pieniężnych. Przeprowadzona analiza dowiodła, że w Niemczech w oparciu o jedną metodę badawczą przeprowadzono ocenę regionalnych efektów ekonomicznych tamtejszych parków narodowych. Wydaje się, że należy w Polsce podjąć działania zmierzające do oceny wartości ekonomicznych parków narodowych. Informacje w ten sposób zebrane mogłyby stanowić element krajowego systemu społeczno-ekonomicznego monitorowania obszarów chronionych.

Literatura

- Aichi Targets, *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020 and the Aichi Targets "Living in Harmony with Nature"*, 2010, Aichi.
- BNatSchG (Bundesnaturschutzgesetz, Gesetz über Naturschutz und Landschaftspflege), 2009, § 24.
- Dixon J., Sherman P., 1991, *Economics of protected areas*, *Ambio*, vol. 20, no. 2, s. 68-74.
- Dudley N. (ed.), 2008, *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Gland, IUCN, Switzerland, s. 8, 16-17.
- Eagles P.F.J., McCool S.F., Haynes Ch.D.A., 2002, *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*, IUCN Gland, Switzerland–Cambridge, UK, s. 113.
- Getzner M., 2008, *Impacts of National Parks on Tourism: A case study from a prominent alpine national park*, *Economia delle fonti di energia e dell'ambiente*, no. 60 (3), s. 103-120.
- GUS, 2016, *Ochrona środowiska 2016*, GUS, Warszawa, s. 266.
- Huhtala M., Kajala L., Vatenen E., 2010, *Local economic impacts of national park visitors' spending in Finland: The development process of an estimation method*, Working Papers of the Finnish Forest Research Institute, no. 149.
- Job H., 2011, *Der Nationalpark Sächsische Schweiz als regionaler Wirtschaftsfaktor*, Schriftenreihe des Nationalparks Sächsische Schweiz, no. 6, s. 27.

- Job H., Harrer B., Metzler D., Hajizadeh-Alamdary D., 2005, *Ökonomische Effekte von Großschutzgebieten. Untersuchung der Bedeutung von Großschutzgebieten für den Tourismus und die wirtschaftliche Entwicklung der Region*, Bundesamt für Naturschutz, Bonn–Bad Godesberg.
- Job H., Woltering M., Metzler D., Harrer B., 2007, *Wirtschaftsfaktor Großschutzgebiete: Regionalökonomische Effekte des Tourismus in Nationalen Naturlandschaften. Untersuchungsgebiet: Nationalpark Eifel*, Bundesamt für Naturschutz, Bonn, s. 44-46.
- Job H., Woltering M., Schmel J., Merlin C., 2014, *Regionalökonomische Effekte des Nationalparks Harz. Endbericht*, Universität Würzburg, Würzburg, s. 58, 71, 74.
- Konieczna-Domańska A., 2007, *Gospodarka turystyczna: zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Kanon, Warszawa, s. 141-142.
- Kraus F., Job H., 2015, *Regionalökonomische Effekte des Tourismus im Nationalpark Schwarzwald. Endbericht*, Region & Entwicklung, München, s. 59, 86-87, 95.
- Mayer M., Müller M., Woltering M., Arnegger J., Job H., 2010, *The economic impact of tourism in six German national parks*, Landscape and Urban Planning, no. 97, s. 73-82.
- Mika M., Pawlusiński R., Zawilińska B., 2015, *Park narodowy a gospodarka lokalna. Model relacji ekonomicznych na przykładzie Babiogórskiego Parku Narodowego*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Kraków.
- ONZ, 2014, *Sozio-ökonomisches Monitoring in der Nationalpark-Region*, Nationalpark Wattenmeer, Schleswig-Holstein, s. 33-34.
- Owsiak S., 2008, *Finanse publiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 28.
- Panasiuk A., 2006, *Ekonomika turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 53-54.
- Radziejowski J., 2011, *Obszary chronionej przyrody. Historia, stan obecny, wyzwania przyszłości*, Wszechnica Polska, Warszawa, s. 11.
- Rein H., Zeiner M., Neumann A., 2015, *Die Wertschöpfung des Tourismus im Nationalpark Unteres Odertal*, Landesumweltamt Brandenburg, National Unteres Odertal, Criewen, s. 19, 45-46.
- Seweryn R., 2015, *Wkład turystyki w tworzenie miejsc pracy w Polsce na tle wybranych krajów Unii Europejskiej po 1989 roku*, Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, nr 41, s. 390-397.
- TOG 2011, *The Economics Impact of Parks Canada*, The Outspan Group Inc., Amherst Island, s. i.
- UNEP-WCMC and IUCN, 2016, *Protected Planet Report 2016*, UNEP-WCMC and IUCN, Cambridge, UK, Gland, Switzerland, s. 30, 32.
- Willand I., 2016, *Statistisches Jahrbuch. Deutschland und Internationales*, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, s. 18.
- Żylicz T., 2004, *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych*, PWE, Warszawa.